

Електронна бібліотека видань історичного факультету Харківського університету

Чугуєнко М. В. Життя та ідеї Дм. Донцова // Матеріали міжнародної конференції молодих істориків. – Харків, 1994. – С. 89 – 93.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський

2) НЭП заставил изменить структуру контрольных органов сделать главный упор на фактический (текущий) и последующий контроль государственных учреждений.

3) В своей деятельности РКИ Харьковской губернии тесно контактировала с правоохранительными органами, передавая им материалы для привлечения к ответственности лиц, виновных в злоупотреблениях.

Литература

1. Харьковский областной Государственный Архив.
2. Ленин В. И. — Доклад о замене разверстки натуральным налогом марта/Избранные произведения — Т. 3 — М. — Издательство политической литературы — 1970 — с. 509—522.
3. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК — Т. 1 — К. — Издательство политической литературы Украины — 1976 — 1062 с.
4. Морозов Л. Ф., Портнов В. П. — Социалистический контроль в СССР. Исторический очерк — М. — Издательство политической литературы 1984 — 239 с.
5. История Украинской ССР — Т. 6 — К. — Наукова думка — 1984 — 655 с.

ЧУГУЕНКО М. В.

ЖИТТЯ ТА ІДЕЇ Дм. ДОНЦОВА

Дмитро Іванович Донцов є одною з найвидатніших і яскравіших постатей в історії української суспільно-політичної думки ХХ сторіччя.

Чільний ідеолог і теоретик українського націоналізму, провідний промадсько-політичний діяч, самобутній філософ, історик, визначний коріфей публіцистики і блискучий літературний критик світового рівня, редактор і видавець журналів і пресових агентств — ось такою багатогранною була діяльність цієї безперечно талановитої людини.

Пройшло вже майже двадцять років з того моменту, як помер Дмитро Донцов, але і по сьогодні актуальність його ідей не тільки не зменшується, а й навпаки, чимдуж зростає з кожним кроком нашої молоді української держави. Тому цілком має рацію лондонський часопис «Визвольний шлях», коли пише, що Донцова «слід вважати не лише як «батька» чи передового класичного ідеолога українського націоналізму, але теж як політичного візіатора, якого час у світовому масштабі щойно надходить» (6; 4).

Треба сказати, що на протязі кількох десятиріч в радянській пресі та науковому офіціозі ім'я Дмитра Донцова або просто замовчувалося, або всілякими способами плямувалося. Як тільки його не називали: і зрадником, і прислужником іноземних імперіалістів, і фашистським прихвостнем. При цьому не гребували й прямими фальсифікаціями донцовських текстів аби тільки довести, що ці лайливі епітети мають під собою хоч якийсь там

грунт. Та й взагалі радянські автори аргументацією себе особливо не обтяжували. Досить було затаврувати погляди Донцова буржуазний націоналізм, і серйозний науковий аналіз його світогляду ставав зовсім не потрібний. Але ж чи можна вважати Донцова буржуазним націоналістом в класичному розумінні цього слова, якщо він, по-перше, не схвалював національновиятковості українського народу, його метою було бачити українців нормальною європейською нацією; а, по-друге, Донцов зовсім не виступав за те, що українська нація є безбуржуазною або безкласовою. Себто його погляди не вміщувались в прокрустово ліжко радянської пропаганди, і досить слушно зазначає відомий український закордонний історик Ів. Лисяк-Рудницький, що «буржуазний націоналізм» — це більш форма лайки, ніж наукова категорія. (10; 95). А нещодавно цікаве зізнання зробив один з авторів численних книжок про так званий буржуазний націоналізм М. Е. Горелов. Так от він пише, що та однозначно-негативна оцінка філософської і публіцистичної діяльності Донцова з боку радянських дослідників була дана «з позиції тоталітарної ідеології». (6; 4).

Ким же насправді був Дмитро Донцов і обороні яких ідей присвятив він своє життя?

Дм. Ів. Донцов народився 29 серпня 1883 року в місті Мелітополі, в українській національно свідомій, але російськомовній родині. Він отримав непогану освіту: вивчав юриспруденцію в Петербурзі і Відені, а в 1917 році став доктором права. Взагалі, треба сказати, що в творах Донцова по-справжньому вражає неосяжна ерудиція, різноманітність його наукових інтересів.

Свою політичну діяльність Донцов починав як соціал-демократичний публіцист. Він приймав активну участь в боротьбі з царством, входив до ідеологічного ядра РУПу (до речі, Донцов — один з перших істориків цієї організації (7; 250)), а потім деякий час перебував у складі УСДРП.

Дебют Донцова як ідеолога українського націоналізму відбувся у липні 1913 року, коли на II Всеукраїнському Конгресі студентства у Львові він виступив з програмою повної політичної сепарації України від Росії. Ця донцовська промова, а також наступні його твори мали у той час великий резонанс і привернули увагу громадськості до українського питання, зокрема з боку таких відомих діячів, як В. Ленін та П. Мілюков.

В період визвольних намагань українського народу 1917—1921 рр. Донцов був активним будівничим національної державності. В уряді гетьмана Павла Скоропадського він займав важливу посаду директора прес-бюро і Українського Телеграфного агентства. В цей час Донцов бере активну участь в ідеологічному обґрунтуванні гетьманату.

В 1922—1939 рр. Донцов редагує найповажніший український журнал «Літературно-науковий Вістник» (з 1939 р. — «Віст-

ик»), навколо якого він згуртував найкращі інтелектуальні сили того часу. Це такі видатні поети, як О. Теліга, Е. Маланюк, І. Мосендз, Ю. Клен, О. Ольжич; письменники Іван і Юрій Липа, Марко Черемшина та багато інших визначних діячів мистецтва науки.

Але головною заслугою Донцова було те, що він здійснив розбудову ідеологічних засад ОУН — найбільш радикального крила українського національно-визвольного руху. Пропагування його ідей привело до значного розширення бази революційно-підпільної діяльності цієї організації в 30-ті рр., особливо серед молоді (9; 743). Не випадково Донцова називали тоді «духовним диктатором галицької молоді». Вплив цього ідеолога був настільки великий, що на думку такого неупередженого дослідника як Т. Гунчак, донцовські ідеологічні постулати «творили призму крізь яку бачили українське життя та зовнішній світ покоління 1920-х, 1930-х і 1940-х рр.» (8; 6). Той же вчений вважає, що вплив цієї ідеології відчувається в українському промадському житті в діаспорі по сьогодні. (8; 6).

Останні роки свого життя Донцов перебував на вигнанні в Канаді, де продовжував невтомно працювати заради майбутнього відродження свого народу як повноправної європейської нації. Тут на еміграції їм було написано ще чимало чудових творів та статей, в яких оригінальна філософсько-теологічна концепція автора органічно поєднувалась з блискучою і витонченою формою виразу думок. Окрім філософської та літературно-публіцистичної діяльності Донцов в цей час також викладав українську літературу в канадських університетах.

Ось так напружено працював він майже до самої смерті, яка сталася 30 березня 1973 року.

Які ж провідні ідеї властиві світоглядові Дмитра Донцова? Спробуємо дуже стисло охарактеризувати його ідейно-теоретичні погляди, як в філософським, так і в суспільно-політичнім їх аспекті.

Националізм в трактовці Донцова — це всеохоплююча, цілісна світоглядова система. Донцов піддав нищівній критиці старе демократичне країєство XIX віку, яке ґрунтувалося на ідеях Кирило-Мефодіївців та Драгоманова. Рационалістичний, матеріалістичний, атеїстичний та космополітичний ідеології драгоманства він протиставив свій світогляд чинного націоналізму.

Головна заслуга Донцова полягає у тому, що йому вдалося в оригінальній синтезі поєднати західноєвропейський волюнтаризм з християнською філософією цінностей, і таким чином створити комбати́вну революційну ідеологію, що зміцнювала відпорну силу нації в її жорстокій боротьбі за своє існування.

Першим чинником цього синтезу є християнська теологія в душі ecclesia militans або воюючої церкви, що, за Донцовим, бере свої витoki ще з Нового Заповіту. На Україні цю традицію переізен-

тували твори таких апостолів нашої духовності як І. Вишенський, Л. Баранович, С. Величко, Г. Сковорода та інші. Від цих мистелей старої традиційної України Донцов перейняв творчо-ідейний погляд на світ та велику любов і пошану до дороговказів предківської мудрості.

Одночасно донцовський традиціоналізм досить вдало зрівноважувався його теорією Окциденту—Заходу, а вона, за Донцовим, вела «до політики лучности з Європою і сепаратизму від Росії — на вні; до «окциденталізації» нашої культури, до засвоєння європейського способу політичної еволюції — в середині». (1; 125).

Другим чинником вищезгаданого синтезу була західноєвропейська «філософія життя» (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Х. Ортега-и-Гасет та інші) з її засадничим волюнтарізмом, суть якого полягала у визнанні волі *causa essendi* (причиною буття), головним мотором органічного та неорганічного світу. Отже і Донцов дотримувався тої думки, що «творча енергія, рослинна сила ... — ось тайна пружина, голова і початок всякого життя й руху всіх організмів, людський і суспільних». (4; 142). До речі, створений їм націоналізм він назвав волевим, а саму націю вважав одною з найгарніших «еманацій волі. (3; 11).

Щодо суспільно-політичних ідеалів та способів їх досягнення, то і тут Донцов знаходився в рішучій опозиції до демоліберальних ідей українства ХІХ віку. Згідно з його світоглядом чинного націоналізму, головним ідеалом і метою нації не можуть бути «або чисто культурні, або чисто економічні, ані чисто племенні («всі в купі» (потреби національного колектива» (1; 124), а тільки державне власновладство нації, її суверенність, які досягаються не через угоду та порозуміння, а тільки через боротьбу, революційним шляхом.

Цілком сучасним є розуміння Донцовим демократичного ладу. Демократію він означував як економічну і політичну самодіяльність, оперту на свободу одиниці (1; 109). Демократичне суспільство в його розумінні — це «демократія праці, ієрархії, суспільної солідарності, обов'язку», яка «проголошує право кожного, хто більш сильніший, витреваліший або інтелігентніший добиватися в рівних умовах до найвищого щабля драбини. Ся демократія признає рівність в конкурентній боротьбі життя» (1; 203). Між іншим, зразком такого демократичного ладу Донцов вважав США, а сильну президентську владу — «відповіднішою формою державного ладу на Україні» (2; 361).

Які ж можна зробити висновки? По-перше, абсолютно ясно, що Донцова треба вивчати і вивчати серйозно. А, по-друге, звернення до духовної спадщини великого патріота нації є дуже корисним саме тепер, коли щойно на наших очах відбувається розбудова нашої нації і державни. «Є в світі ковалі слова — писав колись Донцов, — які виковують нову душу своїх поколінь. Дають їй напрям, волю, гарт, зміст, мету, великі візці, бажання жити

творити, формувати себе і інших» (5; 255). Як раз до людей такого гатунку безперечно належав і сам Дмитро Донцов, великий патріот і мислитель.

Література

1. Донцов Д. І. Підстави нашої політики. Відень. 1921.
2. Донцов Д. І. Пансько-мужицький центавр і неомонархізм//Л. Н. В. 1925, кн. IV.
3. Донцов Д. І. Націоналізм. Лондон. 1966.
4. Донцов Д. І. Дух нашої давнини. Дрогобич. 1991.
5. Донцов Д. І. Дві літератури нашої доби. Львів, 1991.
6. Горелов М. Е. Ідеолог розбрату//Радянська Україна, 1990, 23 грудня.
7. Садовський В. ВІД українофільства до політики//Л. Н. В. 1924, кн. III.
8. Гунчак Т. Українська політична думка 1920 рр.: монархізм, націоналізм, націонал-комунізм//Літературна Україна 1991, 20 червня.
9. Encyclopedia of Ukraine. Toronto, 1984. v. 1.
10. Rudnytsky I. L. Essays in Modern Ukrainian history. Edmonton, 1987.

ШУМЕНКО І. А.

ИСЛАМ В ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ ИНДИИ (вторая половина XIX в.)

Индия. — поликонфессиональная страна и проблема взаимоотношений между разными религиозными общинами сопровождается те идеологические и внутривластные процессы, которые происходят в индийском обществе по сей день. Корни становления этих взаимоотношений уходят в далекое прошлое. В Индии многие сложности состоят в том, что хотя в основе ряда важнейших признаков индийской цивилизации лежит специфика индуизма, эта цивилизация определяется не только им.

Многоконфессиональность очень рано начала оказывать влияние на общественное развитие Индии, и если говорить о религии как важнейшем компоненте индийской культуры, то следует признать, что таким компонентом помимо индуизма и родственных ему религий являются и другие мировые религии, и прежде всего ислам.

Проблемы мусульман в Индии, особенно в сфере их взаимоотношений с людьми других вероисповеданий, сложны и отличаются остротой. Достаточно отметить, что по данным Министерства внутренних дел Индии в 1960 г. было 26 религиозно-общинных столкновений, в 1969 г. — уже 268, а только за девять месяцев 1984 г. их число возросло до 456 (12, 16). И игнорировать эти факты не следует.

Данная работа охватывает период второй половины XIX в., т. е. время, когда начали зарождаться идеологические течения мусульманской буржуазной мысли. Это чрезвычайно важный период в истории Индии, т. к. именно в это время начинается